

**A COMPARATIVE-TYPOLOGICAL STUDY OF IMAGES IN THE
POETRY OF MAKHTUMKULI AND YUNUS EMRE**

Avezov Elbek To'rayevich (PhD), Acting Associate Professor

elbekavezov040@gmail.com

Department of World Literature, Uzbekistan State World Languages University

Abstract

This article examines the system of images in the poetry of two prominent representatives of classical Turkic literature, Magtymguly Pyragy and Yunus Emre, from a comparative-typological perspective. The study identifies the artistic and semantic characteristics of such images as the lyrical hero, lover, beloved, human being, spiritual guide (pir-murshid), dervish, ascetic (zahid), rind, the world, nature, the path, and light in the works of both poets. It substantiates that the common typological foundations of these images are associated with Islamic Sufism, spiritual perfection, divine love, overcoming the ego (nafs), attaining truth, and the concept of the Perfect Human Being. At the same time, the images created by Magtymguly demonstrate a relatively stronger expression of Turkmen national thought, socio-ethical issues, the fate of the people, and patriotic spirit, whereas the images in Yunus Emre's poetry embody the ideas of humanism, universal love, spiritual purification, and closeness to the Divine through a simple, folk-oriented lyrical expression rich in inner emotional experiences. The article interprets the typological commonalities and national-individual differences between the two poets as an integral poetic system.

Keywords

Makhtumkuli, Yunus Emre, comparative literary studies, typology, image, lyrical hero, lover, beloved, dervish, rind, ascetic, Sufism, divine love, the perfect human, national image.

Maxtumquli va Yunus Emre she'riyatida obrazlarning qiyosiy-tipologik tadqiqi

Avezov Elbek To'rayevich (PhD) v.v.b. dotsent

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

elbekavezov040@gmail.com

O‘zDJTU Jahon adabiyoti kafedrası

Annotatsiya

Mazkur maqolada turkiy xalqlar mumtoz adabiyotining yirik namoyandalari Maxtumluli Firog‘iy va Yunus Emre she‘riyatidagi obrazlar tizimi qiyosiy-tipologik nuqtai nazardan tadqiq etiladi. Ikki shoir ijodidagi lirik qahramon, oshiq, ma‘shuq, inson, pir-murshid, darvesh, zohid, rind, dunyo, tabiat, yo‘l va nur kabi obrazlarning badiiy-semantik xususiyatlari aniqlanadi. Ularning umumiy tipologik asoslari islomiy tasavvuf, insonning ma‘naviy kamoloti, ilohiy ishq, nafsni yengish, haqiqatni anglash va komil inson g‘oyalari bilan bog‘liq ekani asoslanadi. Shu bilan birga, Maxtumluli obrazlarida turkman milliy tafakkuri, ijtimoiy-axloqiy muammolar, xalq taqdiri va vatanparvarlik ruhi nisbatan kuchli namoyon bo‘lsa, Yunus Emre obrazlarida insonparvarlik, universal ishq, ruhiy poklanish va ilohiy yaqinlik g‘oyalari sodda, xalqona va ichki kechinmalarga boy lirik ifoda kasb etishi ko‘rsatiladi. Maqolada tipologik mushtaraklik va milliy-individual farqlar yaxlit poetik tizim sifatida talqin qilinadi.

Аннотация

В статье с позиций сравнительно-типологического подхода исследуется система образов в поэзии двух выдающихся представителей классической тюркской литературы — Махтумкули Фраги и Юнуса Эмре. В исследовании выявляются художественно-смысловые особенности таких образов, как лирический герой, влюблённый, возлюбленная, человек, духовный наставник (пир-муршид), дервиш, аскет (захид), ринд, мир, природа, путь и свет в творчестве обоих поэтов. Обосновывается, что общими типологическими основами данных образов являются исламский суфизм, духовное совершенствование, божественная любовь, преодоление нафса, стремление к постижению истины и концепция совершенного человека.

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

Вместе с тем образы, созданные Махтумкули, характеризуются более ярко выраженными чертами туркменского национального мышления, социально-этической проблематикой, идеями судьбы народа и патриотизма, тогда как образы в поэзии Юнуса Эмре воплощают идеи гуманизма, всеобщей любви, духовного очищения и стремления к Божественному, выраженные в простой, близкой к народной поэтике лирической форме, насыщенной глубокими внутренними переживаниями. В статье типологические общности и национально-художественные различия творчества двух поэтов рассматриваются как составляющие единой поэтической системы.

Kalit soʻzlar: Maxtumquli, Yunus Emre, qiyosiy adabiyotshunoslik, tipologiya, obraz, lirik qahramon, oshiq, maʼshuq, darvesh, rind, zohid, tasavvuf, ilohiy ishq, komil inson, milliy obraz.

Kirish

Turkiy xalqlar adabiyoti tarixida tasavvufiy-irfoniy tafakkur bilan xalqona badiiy dunyoqarashning uygʻunlashuvi natijasida yuzaga kelgan poetik anʼanalar alohida ahamiyat kasb etadi. Ana shu adabiy jarayonning ikki muhim vakili — XIII–XIV asrlar Anatoliya muhitida ijod qilgan Yunus Emre hamda XVIII asr turkman mumtoz adabiyotining buyuk namoyandasi Maxtumquli Firogʻiydir.

Ularning tarixiy davri, ijtimoiy muhiti va badiiy tajribasi bir xil emas. Yunus Emre Anatoliyadagi tasavvufiy muhitda inson va Yaratgan oʻrtasidagi munosabatni, ilohiy ishq va maʼnaviy kamolotni markazga qoʻygan boʻlsa, Maxtumquli turkman jamiyatining ijtimoiy-siyosiy va maʼnaviy muammolarini xalq taqdiri, axloqiy tarbiya va inson kamoloti masalalari bilan uygʻunlashtirgan. Shu bois ularning ijodini qiyoslashda tashqi oʻxshashliklardan koʻra, **obrazlarning tipologik genezisi, funksiyasi va semantik transformatsiyasini** tadqiq etish muhimdir.

Yunus Emre poeziyasida tasavvufiy tushunchalarning sodda xalq tilida ifodalanishi, insonparvarlik va ilohiy ishqning bir butun konseptual tizim sifatida

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

namoyon bo'lishi zamonaviy tadqiqotlarda ham qayd etilgan. Maxtumquli she'riyati esa tasavvufiy ma'nolar bilan bir qatorda tashbeh, metafora, ramz va xalqona badiiy ifoda vositalarining boyligi bilan ajralib turadi.

Maqolaning asosiy maqsadi — Maxtumquli va Yunus Emre she'riyatidagi obrazlarning mushtarak tipologik asoslarini hamda milliy-badiiy individualligini aniqlashdan iborat.

Maxtumquli Firog'iy va Yunus Emre turkiy xalqlar adabiy-estetik tafakkurining turli tarixiy-madaniy bosqichlarida ijod qilgan bo'lsalar-da, ularning poetik olamida bir qator mushtarak obrazlar tizimi mavjud. Bu mushtaraklikni faqat mavzular o'xshashligi sifatida emas, balki **tasavvufiy dunyoqarash, islomiy axloqiy tafakkur, xalqona poetik an'ana va insonning ma'naviy kamoloti haqidagi umumiy konsepsiya** bilan bog'liq tipologik hodisa sifatida baholash lozim.

Shu bilan birga, mazkur umumiy obrazlar har ikki shoirda bir xil badiiy vazifani bajarmaydi. Yunus Emre obrazlar tizimida tasavvufiy-irfoniy mazmun, ilohiy ishq va insonning botiniy kamoloti ustuvor bo'lsa, Maxtumquli ijodida shu asoslar turkman xalqining tarixiy taqdiri, milliy birlik, vatan, ijtimoiy-axloqiy muammolar va xalqona hayot manzaralari bilan sintezlashadi. Maxtumquli she'riyatida xalqona til va obrazlilik bilan birga vatanparvarlik, diniy-axloqiy hamda ijtimoiy g'oyalar ham kuchli ekani tadqiqotlarda qayd etilgan.

Mushtarak tipologik asos: tasavvufiy dunyoqarash

Har ikki shoir obrazlarining eng chuqur tipologik asosi — tasavvufiy tafakkurdir. Bunda insonning tashqi hayoti bilan uning ichki, ruhiy olami o'rtasidagi munosabat markazga chiqadi.

Yunus Emre she'riyatida obraz ko'pincha mavhum falsafiy tushunchani bevosita tushuntirish emas, balki uni konkret va hayotiy timsol orqali anglatish vositasidir. Zamonaviy tadqiqotlarda uning she'rlarida daraxt, qush, tun, kun, shamol va tuproq

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

singari tabiat unsurlari inson mavjudligi, vaqt va foniylilik haqida fikrlashga undovchi poetik vosita sifatida ishlatilishi ko'rsatilgan.

Maxtumqulida ham sufiylik motivlari va obrazlari muhim o'rin tutadi. Tadqiqotlarda uning she'riyatida mahbuba, may va kosa, gul va bulbul, avliyo hamda shayxlar bilan bog'liq tush obrazlari kabi an'anaviy sufiy timsollar qayta ishlangani ko'rsatilgan.

Demak, ikki shoir poetikasining umumiy modeli:

inson → ishq → ruhiy izlanish → ma'rifat → komillik

ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Yunus Emreda inson avvalo **ilohiy haqiqatni anglashga qodir ruhiy mavjudot** sifatida tasvirlanadi. Uning insonparvarlik konsepsiyasi insonni milliy yoki ijtimoiy mansubligidan qat'i nazar, umumiy borliqning bir qismi sifatida ko'rishga asoslanadi. Yunusning "yetmish ikki millat" haqidagi qarashlari ham insoniyatning umumiy qadri va yaratilish birligiga urg'u beradi.

Maxtumqulida esa inson obrazi ikki yo'nalishda rivojlanadi:

- **axloqiy-ma'naviy inson;**
- **ijtimoiy-milliy inson.**

Shuning uchun Maxtumquli uchun komil inson faqat o'z nafsini yenggan shaxs emas, balki el-yurt manfaatini anglaydigan, vataniga sodiq va jamiyat oldidagi mas'uliyatini his qiladigan shaxs hamdir. Maxtumquli ijodida inson va vatan mavzularining keng qamrovda aks etishi shu xususiyat bilan izohlanadi.

Har ikki ijodkorda:

inson = ruhiy izlanish + axloqiy kamolot + haqiqatga intilish.

Milliy individuallik

Yunus Emreda:

inson = ilohiy muhabbat orqali komillikka intiluvchi universal mavjudot.

Maxtumqulida:

inson = ma'naviy yetuklik + milliy mas'uliyat + ijtimoiy ong egasi.

Oshiq obrazi Yunus Emre va Maxtumluli poetikasining eng muhim tipologik kesishuv nuqtalaridan biridir.

Yunus Emreda oshiqning asosiy belgisi — **ishq yo'lida yonish va o'zlikdan kechish**. Oshiq o'zining individual manfaatidan voz kechib, ilohiy mahbubga intiladi. Yunus Emre she'riyatida ishq va oshiq obrazlari juda markaziy o'rin egallashi ilmiy tadqiqotlarda ham qayd etilgan.

Maxtumlulida oshiq obrazi yanada ko'p qatlamli. U bir tomondan an'anaviy sharqona oshiq bo'lsa, ikkinchi tomondan real hayotiy kechinmalarga ega insondir. Shu sababli uning ishq obrazlari konkret hayotiy tuyg'u bilan tasavvufiy ramziylik o'rtasida harakat qiladi. Tadqiqotchilar Maxtumluli ishqiy obrazlarining ayrim hollarda real dramatik sevgi voqeasi, ayrim hollarda esa sufiyona ramziy ma'no sifatida o'qilishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Bu yerda Maxtumlulining milliy-badiiy individualligi ayniqsa yaqqol ko'rinadi: **abstrakt tasavvufiy obraz konkret hayotiy tajriba bilan yaqinlashtiriladi.**

Mahbuba obrazi har ikki shoirda ikki tomonlama semantik xususiyatga ega:

1. real insoniy go'zallik;
2. ilohiy go'zallik ramzi.

Yunus Emreda mahbuba obrazi ko'pincha ilohiy muhabbatning namoyon bo'lish shakliga aylanadi. Tadqiqotlarda Yunus poetikasidagi ayol/femin obrazining ilohiy muhabbatni vositalovchi ramziy funksiyasi alohida tahlil qilingan.

Maxtumlulida esa mahbuba obrazi ancha konkret va hissiy tus olishi mumkin. Bunda turkman xalqining estetik idealiga xos go'zallik, sadoqat, odob va insoniy fazilatlar birlashadi.

Shunday qilib:

Yunus Emre → mahbuba → ilohiy tajribaga eltuvchi ramz

Maxtumluli → mahbuba → insoniy muhabbat + sufiy ramz + milliy estetik ideal.

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

Tasavvufiy adabiyotning umumiy poetik fondidan kelib chiqqan darvesh, rind va zohid obrazlari ham ikki shoir ijodida tipologik jihatdan mushtarakdir.

Yunus Emre poetikasida **rind** va **zohid** qarama-qarshi tushunchalar maydonini hosil qiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda bu ikki obraz alohida epistemik va obraziy tizim sifatida tahlil qilingan.

Bu qarama-qarshilikning asosida:

botin ↔ zohir

mohiyat ↔ shakl

haqiqat ↔ rasmiyat

kabi antitezalar turadi.

Maxtumlulida ham zohidlik, taqvo, nafs, riyo va haqiqiy ma'naviyat masalalari o'zaro qarama-qarshi qo'yiladi. Biroq Maxtumlul bu obrazlarni ko'proq hayotiy-axloqiy kontekstga olib kiradi.

Shuning uchun Yunus Emreda zohid-rind qarama-qarshiligi **tasavvufiy bilish muammosi** bilan, Maxtumlulida esa **tasavvufiy-axloqiy va ijtimoiy baholash** bilan yanada kuchli bog'lanadi.

Tabiat obrazlari ham ikki shoirning mushtarak poetik tizimini tashkil etadi.

Yunus Emre daraxt, qush, shamol, yer, tun va kun kabi konkret tabiat obrazlari orqali inson hayoti, vaqtning o'tkinchiligi va mavjudlik mohiyatini anglatadi. Tabiat uning she'riyatida oddiy fon emas, balki insonning o'zini anglashiga yordam beruvchi poetik vositadir.

Maxtumlulida esa tabiat obrazlari ko'pincha:

- estetik;
- falsafiy;
- milliy;
- ramziy

funksiyalarni bir vaqtning o'zida bajaradi.

**JOURNAL OF
SCIENCE AND INNOVATIVE RESEARCH STUDIES
VOLUME-1, ISSUE-10, 2026**

Masalan, gul va bulbul singari Sharq poetikasining an'anaviy obrazlari Maxtumlulida sufiy ma'noni saqlagan holda o'ziga xos individual talqinga ega bo'ladi.

Maxtumlulining tabiatni jonlantirish va unga insoniy xususiyatlar berish usuli ham uning badiiy individualligini belgilovchi jihatlardan biridir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Yunus Emre. **Divan**. — Istanbul: turli ilmiy-tanqidiy nashrlar.
2. Magtymguly Pyragy. **Eserler / Şygyrlar**. — Ashxobod: turli akademik nashrlar.
3. Yalçinkaya F. **Soul/Spirit Concept in Yunus Emre's Poems** // Journal of Alevism-Bektashism Studies. 2021. №23. B. 113–130.
4. Adrahtas V. **The Feminine in the Poetry of Yunus Emre: A Case Study in the Hierophanic Dialectics of Mystical Islamic Experience** // Religions. 2021. Vol. 12, №9. Article 727.
5. Maksadova M. **Similes in the Poetry of Magtymguly Pyragy: the great sage and poet of the East** // Philology. 2026. №47. B. 59–70.
6. Kayumova A., Annamyradova D. **Ispolzovanie stilisticheskix sredstv v stixotvoreniyax Maxtumluli**. 2024.
7. Norkulova Sh. **The Interpretation of a Divine Dream in Mahtumluli's Poetry** // Modern Science and Research. 2024. Vol. 3, Issue 5. B. 1284–1288.
8. Zahedi B. **A Survey of Common Mystic Meanings and Concepts in the Works of Hafez and Yunus Emre** // Near East University Journal of Scientific Mysticism and Literature. 2025.
9. İçli A. **Rint ve Zahit Kavram Alanının Epistemik Yapısı ve Yunus Emre'nin Şiirlerindeki Görüntü Seviyeleri** // Journal of Scientific Mysticism and Literature. 2026. Vol. 2, №3. B. 174–212.
10. Novin H. **Foundations of Love in Mystical Contemplation of Yunus Emre and Hafez** // Journal of Scientific Mysticism and Literature. 2026.

